

Saksa ja Ranska - Euroopan ydin

Kylmän sodan puhjettua vuoden 1948 Berliinin kriisistä länsiliittoutuneet katsoivat tärkeäksi integroida Saksan liittotasavalta yhteiseen politiikkaan. Liittotasavallan ensimmäiseksi liittokansleriksi valittu Konrad Adenauer oli samaa mieltä.

Vuonna 1957 perustettu Euroopan talousyhteisö EEC, nykyinen EU, rakennettiin pitkälti Saksan ja Ranskan voima-akselille. EEC:n yhtenä tavoitteena oli vahvistaa Saksan asemaa kylmän sodan Euroopassa. Olihan Iso-Britannia jäänyt talusyhteisön ulkopuolelle.

Liittokansleri Adenauer oli atlanttisen suurvaltapolitiikan kannattaja. Hänelle tärkein ulkopoliittinen seikka oli Yhdysvaltojen aseellisen voiman läsnäolo Saksassa.

Saksa ja Ranska löytävät toisensa

Toinen Berliinin kriisi kehittyi vuonna 1958, kun Neuvostoliiton ja länsiliittoutuneiden näkemys Berliinistä ja Saksan kysymyksestä kärjistyi. Saksan kysymys oli kylmän sodan olennainen tekijä ja voimainmittelön kohde, joka konkreettisesti heijasti suurvaltapolitiittisten suhteiden tilaa. Bonnin Neuvostoliiton vaatimuksille periksi antamattoman katsantokannan mukaan pyrki neuvostojohto uhkavaatimuksillaan ensisijaisesti vain läntisen rintaman hajottamiseen ja erimielisyyden synnyttämiseen. Liittotasavalta Adenauerin johdolla kuitenkin huolestui länsivaltojen halusta puolustaa sen asemaa. Oli olemassa vain yksi, kaikkia saksalaisia edustanut valtio, Liittotasavalta.

Charles de Gaullen nousu Ranskan johtoon kesällä 1958 oli Saksan kannalta aluksi kovin huolestuttavaa. Liittotasavallassa oli pelätty, että de Gaullen nouseminen Ranskan IV:n tasavallan johtoon "eurooppalaisten" ranskalaispoliitikkojen sijaan, tulisi vaikeuttamaan maiden yhteistyötä. Mutta Adenauer yllätti.

Saksan liittotasavallan ja Ranskan voimayhteys personoitui Adenauerin ja de Gaullen tapaamiseen syyskuussa 1958. Adenauer korosti de Gaullesta saamaansa positiivista vaikutelmaa. Hänestä tulisi vahva johtaja, joka ymmärsi Saksan ja Ranskan välisten hyvien suhteiden merkityksen Euroopan kehityksessä.

Vaikutelma lännen jatkuvasta kompromissien etsimisestä Neuvostoliiton kanssa johti siihen, että "atlanttinen" Adenauer määritteli uusia linjoja ulkopoliittisissa kumppanuuksissa. Koska Bonn arvioi Liittotasavallan kannalta epäilyttävien piirteiden voimistuneen länsivaltojen suurvaltapolitiikassa, ei vain Lontoon vaan myös tärkeimmän liittolaisen Washingtonin suhtautumisessa, suuntasi Adenauer katseensa yhä vakaammin kohti Pariisia.

Tämä johti yllättävään kehitykseen kahden "perivihollisen" kesken. de Gaulle oli arvioinut maiden suhteita, kuten myös EEC:n kehitystä, mitä suurimmalla epäilyllä. Mutta Ranskan sisäpolitiikan ohjaaminen rauhallisimmille raiteille vaati muuta. Vanhat johtajat veivät maitensa kehitystä kohti valtioliittoa, joka täydensi Bonnin yksipuolista sitoutumista Yhdysvaltoihin.

Adenauerille, jolle länsi ja läntinen kulttuuri päättyivät Elbe-jokeen, oli yhtenä poliittisena elämäntehtävänä ollut saavuttaa sovinto Saksan ja Ranskan välillä. Tästä alkoi kehitys, joka johti maiden erityissuhteeseen koko kylmän sodan ajaksi. Kuitenkin Bonn piti kirkkaana mielessään sen, ettei atlanttisesta yhteydestä saanut antaa piiruakaan myötä.

Adenauer epäilee Washingtonin linjan muuttumista

Adenauer oli tuntenut Yhdysvaltain ulkoministeri John Foster Dullesin liittolaisekseen. Dulles oli ajanut Yhdysvaltain ulkopoliitikassa tiukkaa suurvaltapolitiittista linjaa, jossa pääpaino oli Saksan ja Berliinin kysymyksissä. Tämä oli Liittotasavallan kannalta elintärkeää.

Ulkoministeri Dulles kuoli keväällä 1959. Bonnissa oli menneen talven Berliinin kriisin jälkeen pelätty niin Washingtonissa kuin Lontoossakin liuttavan yhä enemmän joustavammalle linjalle Moskovan suhteen suurvaltapolitiittisissa kysymyksissä ja etenkin tärkeimmässä Saksan kohtaloa koskevassa asiassa. Länsi antoi myös Bonnille ymmärtää, että Liittotasavallan olisi aiheellista siirtyä joustavampaan politiikkaan muiden länsiliittoutuneiden tavoin.

Ydinaseistuksen vahvistuessa politiikan uudeksi painopisteeksi nousi aseistariisunta, jolla pyrittiin aktiiviseen kansainvälisen jännityksen lieventämiseen.

Syksyllä 1959 Neuvostoliiton johtaja, pääsihteeri Nikita Hrushtshovin Yhdysvaltain matkan yhteydessä näytti

jälleen siltä, että Yhdysvaltain presidentti Dwight D. Eisenhowerin hallinto olisi lähentymässä Moskovan näkökantoja. Liittotasavallalle hintana Hrushtshovin myönnytyksistä Saksan-kysymyksessä pahimpana vaihtoehtona oli Berliinin irrottaminen ratkaisupaketista ja sen vapauden myyminen. Adenauerin kauhuskenaario oli, että kaiken maksajaksi ja syntipukiksi joutuisi Liittotasavalta. Oliko Bonnilla uhkaamassa joutuminen eristyksiin?

Avukseen Adenauer sai uuden "liittolaisensa". Eisenhower ehdotti läntisille voittajavalloille joulukuussa 1959, ettei liittoutuneitten oikeuksien loukkaaminen Berliinissä automaattisesti merkitsisi väkivaltaisia vastatoimia. de Gaulle ilmoitti selkeästi, ettei länsiliittoutuneiden oikeuksia saanut loukata. Huolimatta de Gaullen vastustuksesta - jota Adenauer luonnollisesti kaikin mahdollisuuksin tuki - ajatus myönnytyksistä jäi edelleen itämään Lontoossa ja Washingtonissa.

Ei liene yllättävää, että Liittotasavallan ulkoministeri Heinrich von Brentano korosti Hrushtshovin matkan jälkeen, että Berliinin asema oli ratkaistava Saksan-kysymyksen yhteydessä. Ennen kaikkea von Brentanon toteamus, että eurooppalaisen taloudellisen yhteistyön puitteissa oli luotu pohja saksalais-ranskalaiselle yhteistoiminnalle, oli viittaus, josta Bonn haki tukea kovemmalle idänpolitiikalleen. Adenauerin Liittotasavalta ei silti ollut yksisilmäinen Neuvostoliiton suhteitten vastustaja. Adenauer oli syksyn 1955 maiden välisten diplomaattisuhteiden solmimisesta lähtien pyrkinyt aktiivisesti parempaan yhteisymmärrykseen Moskovan kanssa.

Saksan ja Ranskan "valtiunioni"?

Adenauerin ja de Gaullen kahdenkeskinen yhteistyö jatkui. Samalla ilmeni valtionpäämiesten omat laajemmat pyrkimykset.

Johtajat tapasivat Rabouilletissa heinäkuun lopussa 1960. Tällöin de Gaulle ehdotti yllättäen perustettavaksi saksalais-ranskalaista valtiunionia, johon kuuluisi yhtenäinen kansalaisuus kuten myös yhteinen puolustus- ja ulkopolitiikka. de Gaullen tavoitteena oli muodostaa riippumaton vastavoima kahdelle suurvallalle. Adenauerilta ei kuitenkaan löytynyt ehdotukselle vastakaikua. Liittokansleri halusi yhä sitoa Yhdysvallat Eurooppaan.

Sen jälkeen de Gaulle laajensi ehdotustaan valtioliitoksi, jossa mukana olisivat kaikki EEC-maat, jolloin EEC:n itsenäinen asema muuttuisi. Lisäksi de Gaulle halusi USA:n hallitseman NATO-integraation vähentämistä. Presidentillä oli taustalla tavoitteena nostaa Ranska riippumattomaksi ydinasevallaksi. Tämäkään ei Adenaueria tyydyttänyt, mutta asiasta käynnistyivät neuvottelut.

Rakoileeko länsirintama?

Yhdysvallat sai uuden presidentin alkuvuonna 1961. Vanhan ja kokeneen Adenauerin atlanttiseksi yhteistyökumppaniksi nousi John F. Kennedyn nuorekas hallinto. Liittokansleri haki etukäteen epäluuloisena Washingtonista vakuutusta, ettei Yhdysvaltojen linja Saksan-kysymyksessä muuttuisi. Sen Adenauer sai ja yhteisymmärrys löytyi. Mutta samalla Bonnissa arvioitiin, ettei hallitusten yhteistyö olisi niin tiivistä kuin Eisenhowerin ja Dullesin aikana. Washingtonissa tultaisiin huomioimaan muitakin maanosia kuin Eurooppa. Tässäkin yhteydessä Adenauer sai taustatukea omille näkemyksilleen Pariisista.

Lisäksi Washingtonissa oli toinen näkemys eurooppalaiseen talousintegraatioon kuin Bonnissa. Washingtonissa kehitys ymmärrettiin ensisijaisesti Euroopan poliittisen yhdistämisen välikappaleena.

Kun Berliinin 1958-1959 -kriisin yhteydessä Bonn oli nähnyt Moskovan pyrkivän vain erimielisyyksien synnyttämiseen länsiliittoutuneiden kesken ja oli ollut tyytymätön läntisen rintaman kestämiseen, syntyi Bonnissa pelko yhteisrintaman rakoilusta Berliinin muurin noustessa elokuussa 1961. Bonnin onneksi länsiliittoutuneiden rintama kesti yhä.

Bonnissa säilynyt pelko Washingtonin liialliseen myöntöväisyyteen Moskovan kanssa johti kuitenkin siihen, että Adenauer yhä aktiivisemmin etsi suoria kontakteja myös Moskovaan. Saksalais-ranskalainen prosessi painoi Adenauerin vaa'assa yhä enemmän. Vanhan vihollisen kanssa oli päästävä yhteisymmärrykseen. Vuoden 1962 aikana Liittotasavallan ja Ranskan väliset neuvottelut "suuresta sopimuksesta" tiivistyivät.

"Elyseen ystävyys" – perusta nykypäivään

Kaikki oli valmista tammikuussa 1963. Presidentti de Gaulle ja liittokansleri Adenauer allekirjoittivat Pariisissa saksalais-ranskalaisen ystävyyssovimuksen, ns. Elysee-sopimuksen. Siinä vahvistettiin vihollisuuksien hautaaminen ja suhteiden rakentamisen perusteet. Valtionpäämiehet kokoontuivat keskinäisiin tapaamisiinsa

vuosittain ja tiiviiseen yhteisymmärrykseen pyrittäisiin erityisesti puolustus- ja ulkopolitiikassa. Sopimuksessa ei käsitelty Ranskan atomiaseen kohtaloa.

Washingtoniin silmiin pisti erityisesti sopimuksen kohta, jossa kehitettiin saksalais-ranskalaista nuorisoyhteistyötä. Se sai presidentti Kennedyn osoittamaan terävää kritiikkiä Adenauerille. Liittotasavallan tulisi tehdä itselleen selväksi, kulkisiko se tiensä Ranskan vai Yhdysvaltojen kanssa. Eikä muidenkaan EEC-maiden näkökannat olleet kovin suopeita.

Elysee-sopimuksen ratifioinnin yhteydessä Adenauer olikin pakotettu tekemään tarkennuksia USA:n ja EEC-maiden hyväksi. Korostettiin, että Bonn ajoi yhteistyötä Yhdysvaltain kanssa, NATO-integraatiota sekä Iso-Britannian liittämistä EEC:hen. Tässä de Gaullen itsepintainen vastustus oli ollut suurin este. Perusta saksalais-ranskalaiselle voima-akselille niin Euroopan politiikassa kuin taloudellisessa integraatiossa oli luotu.

Tätä tietä ovat Adenauerin seuraajat kulkeneet vaihtelevalla innolla. Ludwig Erhard suuntasi ensimmäisen ulkomaanvierailunsa Washingtoniin jo joulukuussa 1963. Niin Erhardille kuin hänen ulkoministerilleen Gerhard Schröderille saksalais-ranskalaisella yhteistyöllä ei ollut samaa painoarvoa kuin de Gaullelle ja Adenauerille.

Saksalais-ranskalainen yhteistyö on ollut perusta Euroopan yhdentymiselle. Euroopan yhdentymistä, sen kehittymisen vaatimaa visiointia, ei olisi syntynyt ilman liittokansleri Helmut Kohlin ja presidentti Francois Mitterrandin läheistä, käsi kädessä kulkenutta eurooppalaista yhteistyötä. Saksan ja Ranskan yhteisymmärryksellä on ratkaiseva merkityksensä Euroopan kehitykselle, varsinkin murrosvaiheissa.

Kirjallisuus

Adolf M. Birke, Nation ohne Haus. Deutschland 1945-1961. Siedler Verlag. 1998.

Hans-Peter Schwarz, Die Ära Adenauer 1947-1957. F.A. Brockhaus. Wiesbaden 1981.

Hans-Peter Schwartz, Die Ära Adenauer 1957-1963. F.A. Brockhaus. Wiesbaden 1983.

© Erkki Teräväinen, lokakuu 2005